

Kuskil pole kirjas, et akadeemikuks peab saama kergesti

Tarmo Soomere

Mis vahe on professoril ja teaduste akadeemia liikmel ehk akadeemikul, sõnastas kunagi Anto Raukas. Professor on oma valdkonna suurepärane ekspert, maailmatasemel teadlane, noorte õpetaja ja veel palju muudki. Aga akadeemik on üldkultuuriline nähtus. Mis tähendab: kõik eelöeldu, pluss veel eriline missioon teaduse, hariduse ja kultuuri valdkonnas.

Uute liikmete valimised on akadeemia tegevuses üks kõige põnevamaid aegu. Seadusandja on otsustanud, et Eesti teaduste akadeemia peab olema kompaktne. Alla 75 aasta vanuseid liikmeid tohib olla kuni 60. Veel eakamate liikmete arv ei ole piiratud. Heaks tooniks peetakse, et liikmeid oleks maksimaalselt 80. Nende sekka mahuvad kindlasti need, kes suuremates riikides moodustavad klassikaliste loodusteaduste akadeemia. Aga ka need, kes kuuluvad tehnikateaduste, arstiteaduse, humanitaar- ja sotsiaalteaduste, põllumajandusteaduste või kaunite kunstide akadeemiasse. Nagu näiteks Arvo Pärt või Hando Runnel. On vaid üks tingimus: Eesti kodakondsus.

Kui toodud arvude piires ruumi jätkub, peab akadeemia vähemalt kord kolme aasta kohta uusi liikmeid valima. Kui mitu ja millisel erialal, pole lihtne otsus. Ühest küljest on väga erinevate erialade pakkimine ühe institutsiooni sisse väikeses riigis igati mõistlik. Teisest küljest on eri valdkondade tasakaalustamine nii väikeses mänguruumis tõsine väljakutse.

Uute liikmete valiku planeerimine kestab tavaliselt mitu kuud. Kõigepealt kaalutakse akadeemia sees, kus nimelt vajab akadeemia jõudu juurde. Arutatakse, kas oleks aeg teha ruumi mõne loomevaldkonna sädelevale esindajale. Võetakse ette lähiminevikus lahkunud kolleegidest jäänud lüngad. Vaagitakse, millised valdkonnad ei ole akadeemias piisavalt hästi esindatud ja küsitakse, kas neis leidub väärikaid kandidaate. Mõeldakse, kuidas klappib Eesti teaduse nägu akadeemia liikmeskonnaga ja kuidas liikmeskond peegeldab maailmateaduse arenguid. Laual on Eesti ülikoolide ja teadusasutuste kaart. Kuklas tiksumas mõte, et õrnema soo esindajaid on liikmeskonnas ikka veel häbematult vähe. Täna vaid üksteist 75st.

Peetakse heaks tooniks sõnastada erialade nimetused nii, et need sobivad mitmetele tippteadlastele või väljapaistvatele loomeisikutele. Traditsiooniliselt on need olnud seotud kindlate teadusvaldkondadega. Aga et järjest enam on oivalist teadust valdkondade vahel, siis nüüd otsustati katsetada uut missioonipõhist lähenemist. Otsime sädelevat kolleegi, kes keskenduks globaalmuutustele. Mistahes võtmes ja mistahes valdkonna tippteadusele tuginedes. Peaasi, et ta oleks väga hea tegija ja põleks soovist mingi lõigu sellest temaatikast nii akadeemias kui ka Eestis tervikuna oma südameasjaks võtta.

Edasi läheb otsustusjärg teiste kätte. Akadeemia ei pea põhimõtteliselt õigeks ise ette ära otsustada, keda liikmeskonda kutsuda. Ka seadus näeb ette, et kandidaate esitavad ülikoolid, teadusasutused, teadusseltsid ja loomeliidud.

TEADLASE PILGUGA

Akadeemikud võivad seda samuti teha, aga kasutavad seda õigust harva. Mõte on lihtne: valik tehakse nende seast, keda teised peavad akadeemiku tasemele vastavaks.

Kandidaatidele pakutakse võimalust end igakülgsest esitleda. Kauges minevikus ei peetud seda vajalikuks. Ju oli tollal teadlasi nii vähe, et kõik tundsid kõiki. Nüüd on teadusharusid saanud nii palju, et üksteist väga ei tunta. Pealegi, miks peaks ühiskonna eest varjama, kui palju ja kui vingeid teadlasi meil on.

Kandidaate vaagitakse akadeemia sees päris detailselt. Sageli küsitakse, kas neil on üldse aega akadeemia ülesannete täitmiseks või millise ühiskonnale olulise, vahel isegi teadusvälise valdkonna nad sooviksid akadeemikuna enda hooleks võtta. Akadeemia ei ole kindlasti lihtsalt autahvel. Akadeemialt oodatakse palju ning ideaalis peaks inimesed tegelema just sellega, mis on neile oluline ja põnev.

Valimiste päev on alati suur pidupäev ja samas keerulise ülesande lahendamise päev. Järgmine selline on juba saabuval kolmapäeval. Rakendatakse rangeid reegleid ja mitut lävendit, alates kvoorumi suurusest ja lõpetades sellega, mitu protsenti kõigist akadeemikuist peab kandidaadi poolt olema. Valituks osutumiseks tuleb saada vähemalt 2/3 poolthäält. Ilmselt on seadusandja soovinud, et otsus oleks konsensuselähedane. Palju aastaid järjest on see õnnestunud. 2023. aastal sai akadeemia juurde kolm suurepäraselt teadlast: biomeditsiini spetsialisti Pärt Petersoni, etnoloogia ja folkloristika suurkuju Mare Kõiva ja tehnikateaduste eksperdi Maarja Grossberg-Kuuse. Akadeemia välisliikmeks valiti ökosüsteemide meteoroloogia teadussuuna rajaja ning aerosoolifüüsika ja keemia üks rahvusvahelisi liidreid Markku Kulmala.

[Ilmunud ajalehes Postimees 13. aprillil 2024](#)